

**KUR'AN'A GÖRE MÜSLÜMANIN “MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ” YAPMA
SORUMLULUĞU**

(El-Kıyame 13. Ve El-İnfitar 5. Ayetler Bağlamında)

**THE RESPONSIBILITY OF THE MUSLIM TO DO THE “BEST POSSIBLE”
ACCORDING TO THE QUR'AN**

(in the context of Surah al-Qiyamah verse 13 and Surah al-Infitar verse 5)

Lokman BEDİR

Dr. Öğr. Üyesi Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

ORCID NO: 0000-0002-7735-5171

Muharrem KIZIL

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

ORCID NO: 0000-0003-2264-9583

ÖZET

Kur'an-ı Kerim insanoğlu için hayatın her alanını dizayn eden ilkeler ve prensipleri içerisinde barındırır. Bu bağlamda Kur'an'da insanlığı ileriye götürecek prensiplerin yanında insanlığın gerek bireysel anlamda gerekse toplumsal anlamda bulunduğu yerden geriye gitmesini engelleyecek prensipleri içeren ayetler de mevcuttur. İşte mezkûr ayetlere baktığımızda bu prensipleri görürüz. Bu ayetlerde; “*O gün (hesap günü) insanın yapip gönderdiği ve yapmayip geriye bıraktığı şeyler kendisine öğretilcek ve bunlardan haberdar olacaktır.*” (el-Kıyame: 75/13; el-İnfitar:82/5) diye bildirilir. Burada insanın yaptıklarının karşılığını göreceği gibi sahip olduğu imkânlarla yapması gerekirken yapmadıklarının da hesabını vereceğini anlıyoruz. İki yönü bulunan bu ayetlere biraz daha derinlemesine baktığımızda iki husus dikkatimizi çeker. Birinci olarak insan yaptıklarının karşılığını görecektir. Yaptığı iyi şeyler için mükâfat göreceği gibi yaptığı yanlış ve kötü davranışlarından dolayı da cezalandırılacaktır. İkinci olarak insan yapmadıklarının da karşılığını görecektir. Yapabileceği bir kötülüğü yapmadığı için mükâfat göreceği gibi yapabileceği iyi şeyleri yapmamanın da pişmanlığını yaşayacaktır. Bu ayetlerin en dikkat çekici yönlerinden birisi insana yapması gerekirken yapmadığı iyi şeylerin sorumluluğunu bildirmesidir. İslam'da sorumluluklar imkânlarla paraleldir. Allah Teâlâ kimseyi taşıyamayacağı bir yükü sorumlu tutmaz. Fakat verdiği nimetlerden de hesaba çekecektir. Dolayısıyla insan için yaptıkları kadar yapmadıkları da önemlidir. İnsan ya da insanlık yaptıklarıyla gelişip ilerlerken, yapması gerekip de yapmadıkları sebebiyle geri kalır ve irtifa kaybeder. Bu bilgiler ışığında bu iki ayetin bize öğrettiği prensip şudur; bireysel anlamda kulluk sorumluluğu, toplumsal anlamda da halifelik sorumluluğu olan insan sahip olduğu imkânlar içerisinde mümkün olanın en iyisini yapmakla yükümlüdür. Bu yükümlülük insanın hem ahiretine hem de dünyasına olumlu ya da olumsuz etki edecektir. Ahirette ya

mükâfat görecek ya da hesaba çekilecek, dünyada ise ya gelişerek ilerleyecek ya da geri kalarak sıkıntılara maruz kalacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Tefsir, Mümkün Olan En İyi, Sorumluluk

ABSTRSCT

The Holy Qur'an contains principles and guidelines that design every aspect of life for human beings. In this context, in addition to the principles that will take humanity forward, there are also verses in the Qur'an that contain principles that will prevent humanity from going backwards both individually and socially. When we look at the aforementioned verses, we see these principles. In these verses, it is stated, "On that Day (the Day of Reckoning), what man has done and what he has sent and what he has left undone will be taught to him and he will be aware of them" (al-Qiyamat: 75/13; al-Infitar: 82/5). Here we understand that man will not only be rewarded for what he has done, but he will also be held accountable for what he has not done with the means at his disposal. When we look a little deeper into these verses, which have two aspects, two points draw our attention. First, man will be rewarded for what he has done. He will be rewarded for the good things he does and punished for his wrong and bad behavior. Secondly, man will also be rewarded for what he did not do. He will be rewarded for not doing the evil he could have done, and he will regret not doing the good things he could have done. One of the most striking aspects of these verses is that they inform people of their responsibility for the good things they did not do when they should have done them. In Islam, responsibilities are parallel to means. Allah (swt) does not hold anyone responsible for a burden that he cannot carry. But He will also hold people accountable for the blessings He has given them. Therefore, what one does not do is as important as what one does. While man or humanity develops and advances because of what he does, he falls behind and loses altitude because of what he should do but does not do. In the light of this information, the principle that these two verses teach us is that man, who has the responsibility of servitude in the individual sense and the responsibility of khalifah in the social sense, is obliged to do the best that is possible within the means he has. This obligation will have a positive or negative impact on both the hereafter and the world. In the hereafter, he will either be rewarded or be held accountable, and in the world, he will either progress by developing or fall behind and be exposed to troubles.

Keywords: Social Sciences, Tafsir, Best Possible, Responsibility

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca Allah (cc) insanıya peygamberler ve vahiy aracılığıyla yeryüzünde güzel ve doğru bir yaşam sürebilmenin yolunu göstermiştir. İnsanlık yolunu kaybetmeye

başladığında tekrar peygamber göndermiş ve bazı peygamberlere de kitap vermiştir. Allah (cc) yeryüzüne nübüvvet ve vahiyle son müdahalesini Hz. Muhammed (sav) ve O'na verilen Kur'an-ı kerimle yapmıştır. Öncesinde gönderilen peygamber ve kitaplardan farklı olarak Hz. Muhammed'in (sav) Peygamberliği ve Kur'an-ı Kerim bütün insanlığa gönderilmiştir ve kıyamete kadar geçerlidir. Kur'an-ı Kerim ve sünnet-i seniyye insan hayatının her anını ve durumunu düzenleyen prensipler içerir. Bu bakış açısıyla birçok âyette olduğu gibi Kıyamet süresi 13. ayet ve İnfitar süresi 5. ayet Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alındığında bize insanın yapması mümkün olan şeyler içerisinde en iyiyi yapmakla sorumlu olduğunu gösterir.

Biz burada önce insanın kimliğini, ona verilen özel nimetleri ve sorumluluklarını ortaya koyacağız. Daha sonra mezkûr ayetleri ele alarak, insanın mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunu açıklamaya ve izah etmeye çalışacağız.

1. İNSANIN YARATILIŞ AMACI, SAHİP OLDUĞU ÖZEL NİMETLER VE SORUMLULUKLARI

1.1. İNSANIN YARATILIŞ AMACI

Allah Teâlâ'nın yaratması bir hikmet ve gaye ile olur.¹ O'nun yaratması boşu boşuna değildir. Özellikle de; en özel donanımlarla yaratılan insanın yaratılması söz konusu olduğunda buradaki gaye ve hikmet daha çok önem arz etmektedir. İnsanın yaratılmasındaki amaçlar biri bireysel amaç, diğeri de toplumsal amaç olarak iki kısımda değerlendirilebilir.

1.1.1. Bireysel Olarak Yaratılış Amacı

İnsanın bireysel olarak yaratılış amacı Yaratan Rabbine kulluk etmektir. Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde “*Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.*” (ez-Zariyat:51/56) buyurarak insanın bireysel olarak yaratılmasındaki amacı ortaya koymaktadır. Burada “kulluk”; insanın inancıyla, düşüncesiyle, sözleriyle, fiilleriyle tam bir teslimiyet içerisinde Allah'ın (cc.) emrettiklerini yapmak ve nehyettiklerinden de uzak durmak suretiyle O'na itaat etmesidir. Bu tam teslimiyet, Allah ve Resulünün hüküm verdikleri konularda insana hiçbir şekilde tercih hakkı bırakmaz.² Diğer taraftan Allah Teâlâ cüzi irade sahibi olarak yarattığı insanın kendi iradesi ile tercih edebileceği alanlar da bırakmıştır.

Kulluk; Allah'ın (cc) yaratırken kendi ruhundan üflediği insanın, ihtiyacı olan ruhen beslenmeyi sağlama yöntemidir. Kul Rabbine kulluğun gereği ibadet yaptığın da ruhen tatmin olur. Buda ruhunu güçlendirir.

---

¹ Enam: 6/73.

² el-Ahzab:33/36: “Allah ve Resülü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mü'min erkek ve hiçbir mü'min kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resülüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır.”

Kulluk aynı zamanda insanın yaratıcısına şükürünün ifasıdır. İnsan kendisini yaratan ve kendisine, ihtiyaç duyduğu nimetleri veren Rabbine şükretmek zorundadır. İşte bu şükür de ibadetle mümkün olur. Böylelikle insan Rabbi ile arasındaki bağı da sağlam tutabilir.

1.1.2. Toplumsal Olarak Yaratılış Amacı

Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde ilk insanın yaratılışında: "*Hani, Rabbin meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti.*" (el-Bakara:2/30) buyurmuştur. Allah Teâlâ kendi mülkü olan yeryüzünün hem ihyası ve inşası için hem de kendi hükümlerinin icrası için insanı halife olarak seçmiştir. Halife: başkasının yerine onun işlerini onun istediği gibi yürütmek üzere görevlendirilen kişidir. Dünya denilen bu âlem de yaşamın devamı ve huzurun sağlanması için bir nizam şarttır. Yaşamın devamını sağlayacak, geliştirecek ve çürümeyi önleyecek; eksiksiz ve hatasız tek nizam da Allah (cc) tarafından gönderilen dindir. Çünkü yarattığı her şeyi en güzel şekilde yaratan ve yaptığı her şeyi en güzel şekilde yapan; bütün noksanlıklardan münezzeh olan, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen sadece O'dur. İşte bu dinin uygulanmasını ve yeryüzüne hâkim kılınmasını sağlayacak olan halife ise, insandır.

İnsanın halife kılınması ona toplumsal sorumluluk yüklemektedir. Şöyle ki; insan sosyal bir varlıktır. Toplu bir halde ve toplum içerisinde yaşar. Bu bir tercih değil onun için bir zorunluluktur. Çünkü insan tek başına bütün ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bu da onu başkalarına muhtaç olarak yaşamak zorunda bırakır. Bu yüzden her insan toplum denilen bu oluşumun bir parçasıdır. Bu oluşuma insanlık denilir. Bir pazıda her parça nasıl bir boşluğu dolduruyorsa insanın da toplum hayatında bir boşluğu doldurma sorumluluğu vardır. İnsanlığın huzur ve güven içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi için ve insanlığın gelişimi için her insan toplum içerisindeki sorumluluğunu da tam olarak ifa etmeli ki istenilen gaye gerçekleşsin.

1.2. İNSANA YAPILAN TEKLİF VE ONA VERİLEN ÖZEL NİMETLER

1.2.1. İnsanın O Büyük Emaneti Kabul Etmesi

Şüphesiz biz emaneti göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar onu yüklenmek istemediler, ondan çekindiler. Onu insan yükledi. Çünkü o çok zalimdir, çok cahildir. (el-Ahzab:33/72) İnsan yer, gök ve dağlarla kıyaslandığında daha küçük ve zayıf bir varlıktır. Fakat o, bunların kabul etmekten kaçındıkları emaneti yüklenmeyi kabul etmiştir. Bu durum onun emaneti yüklenme konusundaki cahilliğini göstermektedir. Tıpkı bir toplumda zor bir iş için "bu işi kim yapar" diye sorulduğunda o işi hiç yapamayacak olan bir çocuğun çıkıp da "ben yaparım" demesi gibi.

Bu emanetin ne olduğu konusuna gelince bu emanet Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki sistemin bozulmasını önlemek, yeryüzünün ve insanlığın her yönden gelişimi sağlamak için insanlara gönderdiği dindir.³

---

³ E.M.H. Yazır (2017). *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 6, 413.

1.2.2. Emaneti Kabul Eden İnsana Verilen Özel Nimetler

İnsan cahilce de olsa emaneti yüklenince Allah (cc) tarafından bu emaneti taşıyabilecek yeteneklerle donatılmış ve kendisine sayamayacağı⁴ kadar çok nimetler verilmiştir. Bu nimetlerin bazıları diğer varlıklarla ortak nimetler iken bazıları insana özel nimetlerdir. Biz burada insana özel olan nimetlerden akıl, irade, ahseni takvim, yeryüzünün kendisi için yaratılması, öğrenme ve icat yeteneğini ele almakla iktifa edeceğiz.

1.2.2.1. Akıl

Akıl, Allah'ın (cc) insana bahşettiği en büyük nimetlerden biridir. Akıl sayesinde insan öğrenebilir, ayırt edebilir, analiz edebilir, hüküm çıkarabilir ve yeni şeyler icat edebilir. Allah Teâlâ akıl sayesinde insanı muhatap alır ve ona emanet sorumluluğunu verir. Akıl ne kadar değerli bir nimet olduğunu ortaya koyan birçok âyet mevcuttur. Onlardan birçoğu: “*Aklınızı kullanmaz mısınız*”⁵ şeklinde sona ermektedir.

1.2.2.2. İrade

İnsan, varlıklar içerisinde cüzi iradeye sahip olmasıyla farklı bir konumda bulunur. Sahip olduğu irade sayesinde tercihte bulunabilir. Tercihleri neticesinde de sorumluluk yüklenir. Doğruyu tercih etmesi onu yüceltirken, yanlış tercihler de onu aşağıya çeker. İyi ve doğru işleri yaparken ihtiyacı olan direnci yine iradesiyle elde eder.

1.2.2.3. Ahseni Takvim Üzere Yaratılması

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ

"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (et-Tîn; 95/4)

Kur'an yukarıdaki ayette insanın en güzel biçimde yaratıldığını bize bildirir. Burada “en güzel biçimde” diye çevrilen “ahsen-i takvim” kavramı, tefsirlere baktığımızda⁶ bizi şu sonuca götürür: İnsan yüklenmiş olduğu emanet sorumluluğunun ve diğer sorumluluklarının gereğini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyacağı her türlü yetenek ve donanıma sahip olarak yaratılmıştır. Bunun içine şeklen en güzel şekilde yaratılmak da girer, manen ve ruhen en güzel şekilde yaratılmak da girer. İnsanoğlunun “bundan daha ileri ne olabilir ki” denilen birçok şeyin çok ötesine geçmiş olması da bunu ortaya koymaktadır.

1.2.2.4. Yeryüzünün İnsana Özel Yaratılması ve Emrine Verilmesi

O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir. (el-Bakara: 2/29). Göklerdeki ve yerdeki her şeyi kendi katından (bir nimet olarak) sizin hizmetinize verendir. Elbette bunda düşünen bir toplum

---

⁴ en-Nahl:16/18.

⁵ el-Bakara:2/44.

⁶ E.M.H. Yazır (2017). *Hak Dini Kur'an Dili*, Çelik Yayınevi, İstanbul, 9, 381; M. Esed (9. Baskı,2015). *Kur'an Mesajı*, çev. C. Koytak- A. Ertürk, İşaret Yayınları, İstanbul,1456.

için deliller vardır. (el-Câsiye: 45/13). İnsanoğlu çoğu zaman fark etmese de yeryüzün de her şey onun yaşamına uygun yaratılmıştır. Görmediği ama her an kullandığı hava bile ihtiyaç duyduğu oksijen barındırmaktadır. Bu ve benzeri örneklere bakarak tıpkı yukarıdaki ayetlerin bildirdiği gibi yeryüzü ve yeryüzündeki diğer varlıkların insanın hizmetine verildiğini rahatça görebiliriz.

1.2.2.5. Öğrenme ve İcat Yeteneği Verilmesi

İnsanın yaratılışını konu alan ayetlere⁷ baktığımızda ilk insan Hz. Âdem'in ilk fiilinin öğrenmek olduğunu görürüz. *Allah Âdem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti.* (el-Bakara:2/31) Burada Allah (cc) öğreten olduğu gibi Hz. Âdem de öğrenen olmuştur. Bu da Kur'an da insan için zikredilen ilk eylemdir. Öğrenme insanlık için bütün ilerlemenin ve gelişimin ilk adımıdır.

Öğrenme yeteneği ve akıl, birlikte kullanıldığında da yeni buluşlar ve icatlar ortaya çıkar. Bu buluşlar ve icatlar da insanlığın ilerlemesini temin etmiş, yeni buluşlar insanlık için sıçrama tahtaları olmuştur.

1.3. İNSANIN SORUMLULUKLARI

İnsanın sorumluluklarını ele alırken taşımayı kabul ettiği emanet üzerinden ve yaratılış amaçları çerçevesinde ele almak yerinde olacaktır. İnsan emaneti taşıyabilmesi için ilk önce kendi kişiliğini doğru ve sağlam inşa etmeli ki sonra başka şeyleri inşa edebilsin. Bu durum doktorun ilk önce kendisinin sağlıklı olması gibidir. Doktor iyi olmazsa başkalarını iyileştirmesi beklenmez. Yine insanın sorumluluklarını ele alırken iç içe geçmiş halkalar gibi merkezde bireysel sorumlulukları olmak üzere içerden dışarı doğru birbirini kapsadığını da ortaya koymak gerekir. Aynı zamanda içerden dışarıya doğru merkeze yakın olan sorumlulukların dışarıya doğru bir sonraki sorumluluğun zeminini oluşturduğunu da belirtmek gerekir.

İnsanın emaneti yüklenmesi, buna paralel olarak kendisine özel yetenek ve nimetler verilmesi ve sorumlulukları arasında bir denge bulunmaktadır. Örneğin aklını yitirmiş bir insandan bütün sorumluluklar kalkarken, dinen zengin sayılmayan birinden sadece zekât gibi mali sorumluluklar kalkar. Yine ayakta duramayan birinden de bununla dengeli olarak namazda kıyam sorumluluğu kalkar. Bu konuda Allah (cc): *Eli geniş olan, elinin genişliğine göre nafaka versin. Rızkı dar olan da, Allah'ın ona verdiğiinden (o ölçüde) harcasın. Allah bir kimseyi ancak kendine verdiği ile yükümlü kılar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.* (et-Talak:65/7), *Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar.* (el-Bakara:2/286) buyurmuştur. Verilen nimetlerin farklı olması emaneti taşımada her insanın farklı sorumlulukları olduğunu gösterir.

---

⁷ el-Bakara:2/31

1.3.1. İman

Her insanın ilk sorumluluğu iman etmektir. İman: İman edilmesi gereken esaslara kalben inanmak, dil ile de tasdik etmektir. İman esasları: Allah'a, Meleklerine, Kitaplarına, Peygamberlerine, Ahirete ve hayrın da, şerrin de Allah'tan (cc) olduğuna inanmaktır. Kur'an-ı Kerimde insanlar iman etme açısından ikiye ayrılır; inananlar ve inkâr edenler. Allah (cc) iman edip etmeme hususunda insana özgürlük hakkı tanımıştır. İman ahireti kazanma ihtimalini ortaya çıkarırken inkâr daha baştan ahireti kaybetmektir. İman yerine getirilen diğer sorumluluklardan mükâfat kazandırırken inkâr yapılan her şeyi boşa çıkarır. İman diğer bütün sorumlulukların, insana yüklenip yüklenmemesinin sebebidir. İman etmeyen kişi, emanetin sahibini kabul etmiyor ki; onun yüklediği sorumlulukları kabul etsin.

1.3.2. Kulluk

“Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”(ez-Zariyat:51/56) Kulluk; insanın sorumluluklarının merkezinde yer alır. Müzzemmil süresinden⁸ öğrendiğimize göre kulluğu yerine getirmek emaneti taşımak için önemli bir merhaledir. Çünkü burada Rabbimiz Peygamberimize gece ibadetini emrediyor ve bir sonraki ayette kendisine ağır söz vahyedeceğini bildiriyor. Kulluk; sadece Rabbimizle ilgili boyutu olan ibadetlerden ve hem Rabbimizle hem de diğer insanlarla ilgili olan ahlaktan müteşekkildir. Aşağıda da görüleceği üzere kullukta çeşitli durumlar söz konusudur

1.3.2.1. İbadetler

İbadetler, kulluğun özü ve insanın sorumluluklarının en merkezinde yer alır. İman eden bir insanın akıl baliğ olduktan sonra mükellef olduğu görevlerdir.

İbadetlerin en başında Peygamberimizin “dinin direği” olarak tanımladığı namaz gelir. Namaz hiçbir şartta akli başında olan insanın sorumluluğundan düşmeyen ve günde beş defa yapılması gereken bedeni bir ibadettir. Müslüman için her şeyden çok sevdiği Rabbi ile günde beş defa buluşmasıdır. Bu buluşmalar onun için özel anlar olduğu gibi ona günde beş defa kendisine çeki düzen vermesini de sağlar.

Bir diğer bedeni ibadet ise oruçtur. Oruç yılda bir aylık bir ibadettir. Müslüman açısından Oruç; Rabbinin rızası için vazgeçebilmenin, fedakârlığın ve sabrın ispatıdır. İnsanın çok sevdiği yemek ve içmekten Rabbi için belirli zaman aralığında vazgeçmesidir.

Zekât yılda bir kere verilmesi gereken mali bir ibadettir. Toplumsal denge ve toplumsal barış için İslam'ın dinen zengin sayılan kimselere yüklediği bir sorumluluktur.

---

⁸ el-Müzzemmil:73/2-5: *Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl. (Gecenin) yarısını (kıl). Yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'an'ı tane tane oku. Doğrusu biz sana (taşınması) ağır bir söz vahyedeceğiz.*

Hac ömürde bir kere yapılması gereken hem mali hem de bedeni bir ibadettir. Hac ibadeti özel zamanda ve özel mekân da yapılan bir ibadettir.

İslam'ın şartı olarak da bilinen bu ibadetler, yapılma tekrarı üzerinden bakıldığında bir Müslümanın gününü, ayını, yılını ve ömrünü de planlar. Yine aynı Müslüman için günlük, aylık, yıllık ve ömürlük hedefler de koyar. Bunların üzerine Müslümanın rastgele bir hayat değil, planlı ve hedefi olan bir hayat yaşaması mesajının verildiği pekâlâ söylenebilir.

Bunların haricinde başka ibadetler de vardır. Bu hususta; “sadece Allah rızası için yapılan iyi ve güzel her şey ibadettir.” tanımlaması konuyu genel hatlarıyla ortaya koymaktadır.

1.3.2.2. Ahlak

Ahlak Arapça bir kelimedir, karakter, din, tabiat anlamına gelen “hulk (huluk)” kelimesinin çoğuludur.⁹ Terim olarak Ahlak; insan fitratında, herhangi bir düşünme ihtiyacı duymaksızın bir meleke olarak meydana gelen davranışlardır.¹⁰ Dolayısıyla kendiliğinden meydana gelen bu davranışlar temelde iyi ve kötü olabilir. İnsanın sorumluluğu; Rabbimizin güzel bir dünya hedefi ile paralel olarak, güzel ahlakıdır. Zaman içinde güzel ahlak, ahlak kelimesiyle ifade edilirken; kötü ahlak; ahaksızlık olarak ifade edilmeye başlanmıştır.¹¹

Ahlak aslında iki aşırılık olan ifrat ile tefrit ortasındaki dengedir.¹² Örneğin: harcama konusunda müsriflik ifrat noktası, cimrilik tefrit noktası olurken cömertlik bunların ortasında ahlaki bir durumdur. Gerek ifrat olsun gerekse tefrit olsun; insan hayatı için birçok zararı ortaya çıkaran durumlardır.

Ahlakın bir yönü Rabbimizle ilgilidir. Çünkü Rabbimiz güzel ahlakın tamamlanması için Peygamber efendimizi göndermiştir. (Muvatta, Husnül Halk, 8) Kur'an-ı Kerim de birçok ayet-i kerimede güzel ahlaklı olmak emredilir, kötülükler de men edilir. Dolayısıyla Güzel ahlaklı olmak aynı zamanda kulluk sorumluluğumuzdur. Ahlakın bir diğer yönü de insanlarla ilgilidir. İnsanlar arası ilişkilerin sağlıklı yürüyebilmesi için ahlakın davranışlarımızı belirlemesi ve sınırlandırması gerekir. Yeryüzünde huzur ve refahın yaygınlaşması ancak güzel ahlakın tamamlanmasıyla yani güzel ahlakın insanlığın ortak değeri olmasıyla mümkün olur.

Yeryüzünde güzel ahlak değil de kötü ahlak yaygın olursa o zaman yeryüzünde fesat çıkar. Allah Teâlâ'nın sünnetullah olarak bilinen yeryüzünü muazzam bir dengede tutan kanunları bozulur. Toplum hayatı kargaşa ve kaosa teslim olur. İnsan kendi iç dünyasında huzursuzluk yaşar.

---

⁹ M. Çağrıçı(1989). “Ahlak”, *TDV İslam Ansiklopedisi*,2/10-14.

¹⁰ K. Ali Efendi. *Ahlâki Alai* (yay. Haz. H. Algül), tercüman, 91.

¹¹ B. köseoğlu(2. Baskı/2019). *İslamda Güzel Ahlak*,DİB. Yayınevi, Ankara,5.

¹² İbni Miskevayh, *Tezhibül Ahlak* (Çev. A. Şener-İ. Kayaoğlu), Büyüyen Ay, İstanbul,42.

1.3.3. Halifelik

İnsan, emaneti kabul etmesi sonucu yeryüzünü ihya ve inşa etmek gibi bir sorumluluğu üstlenmiştir. Bu sorumluluk çerçevesinde doğa da var olan düzenin korunması ve insan için adaletle tesis edilmiş bir güven ortamı sağlanması gereklidir. Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek gerekir. İlk insanın yaratılışından itibaren başlayan bir hak batıl mücadelesi vardır. Yeryüzü de bu mücadelenin muharebe meydanıdır. İman eden, hak yolunu benimsemiştir. Çünkü inkâr başlı başına bir meydan okumadır. Batıl yolun yolcusu olmaktır. Halifelik görevi sadece iman eden kullara mahsustur. Çünkü iman; Allah'ı Rabb, ilah, yaratıcı ve yönetici olarak bilme ve kabul etmedir. Bu kabulden sonra insan sorumluluk hissetmeye başlar. İman etmemiş insanda hep bir başkaldırı psikolojini görürüz. Bu da insanda, sorumluluğu reddetmek şeklinde karşımıza çıkar. Emanet din ise, halifelik de, bu dine göre yeryüzünde işleyişin yürütülmesini ve sürdürülmesini sağlamaksa, bunu zaten inkâr eden kişinin yapması beklenmez. Tam tersi inkâr ehli bunlara engel olmak için çalışır.

1.3.3.1. İyiliği Emredip Kötülüğü Nehyetmek

Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; iyiliği emreder, kötülükten menederler; hayırlı işlere koşuşurlar. İşte bunlar iyi insanlardandır. (Âl-i İmrân: 3/114). Bu ayette iman edenlerin vasıflarından bahsederken iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek geçiyor. Bir Müslüman için sorumluluğunu hatırlatmaktır. *“İçinizden biri bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu ise imanın asgarî gereğidir.”* (Müslim, İmân,78.) buyuran Peygamberimiz ise bu sorumluluğun İmâni boyutunu ortaya koymaktadır. Fakat bireysel anlamda iyiliği emretmek, kötülüğü menetmek yeterli değildir. Bu, genel bir sorumluluktur. *“Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.”* (Âl-i İmrân:3/104) ayeti de bu genel sorumluluğu ortaya koyar. Bu sorumluluk bir anlamda teker teker herkesin görevi ama aynı zamanda topluluk halinde yani planlı programlı ve devamlı bir şekilde yapılması da hak yolu benimseyen herkesin topluca sorumluluğudur. Nitekim rabbimiz *“Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız.”* (Âl-i İmrân:3/110) buyurarak bu sorumluluğu topluca yerine getiren ashab-ı kirami övmüştür.

Peygamberler tarihine baktığımızda bu sorumluluğu yerine getirmek çok da kolay değildir. Çünkü batıl yolun yolcuları çıkarlarına uymadığında iyiliği engellemek için çalışmışlardır. Bunlar tarih boyunca iyiliğin karşısına dikilmiş ve iyiliğe engel olmak istemişlerdir. Bu durum karşısında iyilik yeryüzüne hâkim olsun diye mücadele etmek emredilmiştir.

1.3.3.2. Fesadı Ve Bozgunculuğu Önleme

İnsanoğlu dünyaya tertemiz bir fitratla gelse de, dünya sevgisi, bencillik, hırs ve şehvet gibi kötü duygu ve hislerinin peşine düşerek bu fitratını kirletebilir. İnsanın fitratı kirlendikten sonra

içinden kocaman bir canavar çıkar. Kendisine emaneti taşıyabilmesi için verilen yetenek ve nimetleri bu sefer daha çok dünyalık elde etmek, hırslarını gerçekleştirebilmek için kötüye kullanmaya başlar. İşte böylelerinin yeryüzünde fesat çıkarırken iddiaları; ıslah ettikleri yönündedir. “Onlara: Yeryüzünde fesat çıkarmayın, denildiği zaman, «Biz ancak ıslah edicileriz» derler.” (el-Bakara:2/11) Bu onların kötülüklerini yaparken kullandıkları bir yöntemdir. Çünkü “biz fesat çıkarmak ve bozgunculuk yapmak istiyoruz” diye açıkça yapsalar yeryüzünde yalnız kalırlar. Öte yandan bu durum onların şeytanla aynı yöntemi kullandıklarını da ortaya koymaktadır. Çünkü şeytan da insana kötülük yaptıracağı zaman o kötülüğü süsler ve güzel gösterir.¹³ Dolayısıyla bu da onların rehberinin kim olduğunu ortaya koymaktadır.

Fesat ve bozgunculuk yaygınlaştığında yeryüzünde düzen bozulur.¹⁴ Dünyada emniyet ve huzur kalmaz. Bu durumda dünya hayatı insan için cehennem olur ve insan sıkıntılı bir yaşamla karşı karşıya kalır. Oysa insanın arzusu dünyada huzurlu bir yaşamdır. Bundan dolayı da fesat çıkarana ve bozgunculara karşı mücadele etmek ve önlem almak insanlığın ortak sorumluluğudur.

1.3.3.3. İnsanlığın Gelişimine Katkıda Bulunmak

Allah Teâlâ insanı öğrenme kabiliyetiyle yaratmış ve ona ilk bilgileri de kendisi öğretmiştir.¹⁵ Bununla birlikte akıl ve irade gibi nimetleri de bulunan insanın en önemli özelliklerinden birisi de sahip olduğu bilgileri analiz ederek yeni bilgiler üretebilmesidir. Bu özellik de insanın her geçen gün daha ileri ve daha gelişmiş bir yaşamla birlikte medeniyetler kurmasına vesile olmuştur. Böylece insanlık ilk günden itibaren basamak basamak gelişen bir varlık olarak tarih sahnesinde yer almıştır.

İnsanlığın gelişim serüveni bayrak yarışı gibidir. Her kuşak, bir önceki kuşaktan aldığı bayrağı kendi döneminde en iyi şekilde taşımalı ve bir sonraki kuşağa teslim etmelidir. Bunun için yapılması gerekenlerin iyi tespit edilmesi, iyi planlanması ve iyi bir strateji ile uygulanması gerekir. Böyle bir zihniyetle inşa edilmiş bir toplumda yaşayan her Müslüman da planların gerçekleşmesi, stratejinin uygulanabilmesi için kendi üzerine düşenlerin idrakinde olarak hayatına yön vermelidir. Böylece insanlığın gelişim basamaklarının ortaya çıkmasında üzerine düşeni yapabilsin.

2. Kıyame süresi 13. Ayet ve infitar süresi 5. Ayet BAĞLAMINDA MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ YAPMA SORUMLULUĞU

يُنَبِّؤُا الْإِنْسَانَ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ

“O gün insana, ileri götürdüğü ve geri bıraktığı ne varsa bildirilir.” (el-Kıyâme;75/13)

---

¹³ en-Nahl:16/63; el-Enfal:8/48; el-Hicr:15/39.

¹⁴ er-Rum:30/41.

¹⁵ el-Bakara:2/31.

عَلِمْتُ نَفْسٌ مَا قَدَّمْتُ وَأَخَّرْتُ

“İnsanoğlu (yapıp) gönderdiklerini ve (yapamayıp) geride bıraktıklarını bir bir anlar.” (el-İnfitâr:82/5) Bu ayetlerde önden gönderilen diye bahsedilenler insanın yaptıkları, geride bırakılan diye bahsedilen ise insanın yapmadıklarıdır. Kur’an-ı Kerim’de insanın yaptıklarının karşılığını göreceğini bildiren ayetler oldukça çoktur.¹⁶ Bu durum da gayet mantıklı ve tutarlı bir durumdur. Çünkü insan yaptıklarının karşılığında kazanç elde etmeyi bekler. Burada ele aldığımız ayetlerde ise insanın yaptıklarının yanın da yapmadıklarına da dikkat çekilir. Bu yönüyle bu iki ayet üzerinde dikkatlice durmak gerekir.

2.1. İNSANIN ÖNDEN YAPIP GÖNDERDİKLERİ

İnsanın yaptıkları iyi ve kötü diye ikiye ayrılır. İnsan yaparak önden gönderdiği iyilikleri hesap gününde karşısında görünce sevinecektir.¹⁷ Fakat yaptığı ve önden gönderdiği kötülükleri görünce de kahrolur.¹⁸

2.1.1. Yaptığımız iyilikler

Yaptığımız iyilikler Allah’ın (cc) emrettikleri, insanlığın yararına olan iyi ve güzel davranışlardır. Bunlar, namaz, oruç, hac, zekât, cihad, yoksulu doyurma, yetimi gözetme, doğruluk, adaleti ayakta tutma, yardım severlik vd. gibi davranışlardır. Kur’an-ı Kerim’de “*Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür.* (ez-Zilzâl: 99/7) buyurularak yapılan en ufak bir iyiliğin bile karşılığı olduğu bize bildirilir. İyilik yapanlara mükâfat olarak ebedi cennet vaad edilirken¹⁹ iyiliğin karşılığı ise en az on misliyle verilecektir.²⁰

2.1.2. Yaptığımız Kötülükler

İnsanın yaptığı kötülükler Allah’ın (cc) yapmayı yasakladıkları, insanlığın zararına olan kötü ve çirkin davranışlardır. Adam öldürme, zina, içki içmek, hırsızlık, yalan söylemek, rüşvet, faiz, eşcinsellik, zulüm gibi davranışlar bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak kötülükler bunlardan ibaret değildir. Kur’an-ı Kerim de “*Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür.*” (ez-Zilzâl:99/8) buyuran rabbimiz en ufak kötülüğün dahi karşılığının olduğunu bize haber verir. Rabbimiz, kötülük işleyenlere ceza olarak cehennem olduğunu²¹ bunun yanında rahmetinin tecellisi olarak kötülüğe sadece misliyle²² ceza verileceğini bildirir.

---

¹⁶ ez-Zilzal:99/7-8; en-Necm:53/39-41; ez-Zümer:39/70; el-Araf:7/39; en-Nahl:16/32; el-Hakka:69/24; el-Vakıa:56/24; el-Ahkaf:46/14; es-Secde:32/17-19; el-Enam:6/127.

¹⁷ el-Hakka:69/19-20; el-İnşikak:84/7-9.

¹⁸ El-Hakka:69/25-27; el-inşikak:84/10-11.

¹⁹ Yunus:10/26.

²⁰ el-Enam:6/160.

²¹ Yunus:10/27.

²² Yunus:10/27.

2.2. İNSANIN YAPMAYIP GERİYE BIRAKTIKLARI

İnsanın geriye bıraktıkları yapmadıklarını ifade eder. Burada da insanın yapmadıkları iyi ve kötü olarak ayrılır. İnsanın yapmadıkları ile yapamadıklarını da ayırmanın gereklilik arz ettiğini düşünmekteyiz. Çünkü insanın sorumluluğu iradesinin dahli ile şekillenir. Adam öldürme üzerinden açıklamak gerekirse; insan bilerek ve isteyerek adam öldürürse bu cinayettir. Fakat kasıt olmadan yanlışlıkla birini öldürürse buda kazaen öldürme olur. Bu iki durum farklı adlandırıldıkları gibi farklı yaptırımlarla karşı karşıya kalır.

2.2.1. Yapma İmkânımız Varken Yapmadığımız Kötülükler

İnsan ahirette yapmadığı kötülükleri gördüğünde gerçekten çok mutlu olacaktır. Çünkü o kötülüğü yapsaydı bu kendisinin cezayı hak etmesine ve üzülmeye sebep olacaktı. Öte yandan yapmadığı için ödüllendirilecektir. Bu kötülüklerin Allah'ın (cc) yasakları ve insanlığın zararına olan kötü ve çirkin davranışlar olduğu aşikârdır. Kötülükleri yapmamak farzları yapmaktan önceliklidir.²³ “Def-i mesafit, celb-i menafiden evladır” kaidesinin de ortaya koyduğu gibi.

2.2.2. Yapmamız Gerekirken ve Yapabilecekken Yapmadığımız İyi Şeyler

Ahsen-i takvim üzere birçok özel imkân ve yeteneklerle emaneti taşımak için yaratılmış insanın ahirette, yapması gerekirken ve yapabilecek imkânlarla sahipken yağmadığı iyi şeyler onun için hüznün sebebi olacaktır. “*Kimlerin de tartıları hafif gelirse, artık bunlar da kendilerine yazık etmişlerdir; (çünkü onlar) ebedî cehennemdedirler.*” (el-Mü'minûn:23/103) Çünkü ahirette iyiliklerin ve kötülüklerin tartıldığında iyiliklerin hafif gelmesiyle kişiyi acı bir son beklemektedir. Belki de o yapmadığı iyiliğin ağırlığı olmadığı için tartısı hafif kalacak ve azaba düşer olacak.

2.3. MÜMKÜN OLAN EN İYİYİ YAPMA SORUMLULUĞU

Birey olarak insan, toplumsal anlamda insanlık, yaptığı iyi ve güzel şeylerle ilerler ve gelişir. İlerlemenin ve gelişimin devamlı olması, yapılması gerekenlerin zamanında yapılmasına bağlıdır. Şayet yapılması gereken şeyler yapılmazsa gerileme kaçınılmaz olur. Yapılması gereken iyi işlerin yapılmaması başlı başına bir kötülüktür. Nitekim insanın hayatında yapması gerekenleri yapmadığında zelil olmaya, toplumlar da yapması gerekenleri yapmadıklarında geri kalmaya ya da yok olma olmaya mahkûmdur. Anın gereğini yapmayan toplumlar gelişen diğer toplumların hegemonyası altında yaşamak zorunda kalırlar.

İnsan için yapması gerekenlerin önemi, değeri ve önceliği farklı farklıdır. (*Ey müşrikler!*) *Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. İman edip de hicret edenler ve Allah*

---

²³ Celâlüddin b. Ebî Bekr es-Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1403), 1: 87.

yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır. (et-Tevbe:9/19-20) bu ayetler de bize yapılan işlerin eşit olmadığını vurgular. Öte yandan peygamber efendimize “ Ya Resulullah (sav) hangi amel daha faziletlidir.” diye sorulan sorulara peygamberimizin kişinin durumuna göre farklı farklı amellerin daha faziletli olduğunu söylemesi de bize, herkesin farklı öncelikleri olduğunu, herkes için farklı farklı işlerin farklı önem ve değer taşıdığını gösterir.

Hangi işin ya da amelin en iyisi olduğu sorusunun cevabı önemlidir. Bu sıralama doğru yapılmazsa, en iyiyi yapmak bilinciyle hareket edilse dahi sıradan iyi işlerden biriyle oyalanmak durumunda kalınır. En iyinin belirlenmesi sırasında en iyinin zamana göre, mekâna göre; kişiye ve topluma göre değişebileceğini göz önünde bulundurmak gerekir.

Allah Teâlâ insanoğluna birçok nimetler vermiştir, ama herkes bu nimetlere aynı oranda sahip değildir. Bazıları daha akıllı, bazıları daha cüsseli, bazıları daha zengindir. Bu durum da herkesin kulluk ve halifelikte sorumluluğu nimetlerle doğru orantılıdır. İşte bu orantı insana yapması mümkün olanlar içinden en iyisini yapmasını gerekli kılar. Örneğin; beş birimlik bir iş yapabilecek bir insanın üç birimlik iş yapması iki birimlik israf ya da kayıp demektir. Konumuz olan ayetlerden; beş birim iş yapabilecek imkânlar kendisine verilen birinin üç birimlik iş yaptığında aradaki iki birimlik işi neden yapmadığının sorulacağını anlıyoruz. Bir konuda çığır açabilecek zekâ kendisine verilen kimse eğer tembelliği ya da başka sebeplerden dolayı bunu yapmak yerine alışılmışın içinde rahat bir hayat sürmeyi tercih ederse bu özel zekânın heba olacağı açıktır. Nimetlerin heba edilmesi israftır. İsrâf da haramdır.

İnsan, emaneti taşımayı kabullenmiş, akıl, irade, öğrenme, en güzel biçimde yaratılma, yeryüzü ve orada bulunanların emrine verilmesi gibi nimetlerle yaratılmıştır. Bunlarla uyumlu olarak kulluk ve halifelik sorumluluğunu yerine getirmesi kendisine emredilmiştir. İnsanın sahip olduğu nimetleri ve taşıdığı sorumlulukları göz önüne alıp; nimet ve sorumluluk dengesini birlikte değerlendirdiğimizde insanın yapabilecekleri arasında en iyisi, en önemlisi ve hangisinin aciliyeti varsa onu yapmakla sorumlu olduğu gerçeğiyle karşılaşırız. Farz vacibe, önemli olan daha az önemli olana, acil olan acil olmayana tercih edilmelidir.²⁴

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu insana öncelikle zamanı doğru kullanmayı ve iyi değerlendirmeyi gerekli kılar. İnsana öncelikle yapacağı bir iş için, o işi yapabilecek kadar zaman lazımdır. Burada şuna dikkat çekmekte fayda var; zaman; nehir gibi sürekli akan bir olgudur. Her an durmaksızın akıp giden zaman boşa harcanırsa, anın gereği yerine getirilmezse, zaman doğru kullanılmazsa insan sahip olduğu çok büyük bir nimeti heba etmiş olur. Bu nimetin gereği gibi değerlendirilmesi için zamanın iyi planlanması ve doğru kullanılması gerekir.

---

²⁴ Y. Karadavi(2007). Öncelikler Fıkhı, *İz Yayıncılık*, İstanbul, 15.

Burada zaman konusunda yaşanan ironik bir durumdan bahsetmeden geçmemek gerekir. Zaman zaman şöyle bir soru sorulur: “Boş zamanınızı nasıl değerlendirirsiniz?” Burada birkaç soru aklımıza takılıyor. Zamanın boşu olur mu? Zaman boşsa nasıl değerlendirilsin ya da değerlendirilen zaman boş olur mu? Rabbimiz “*Bir işten boşaldın mı, hemen yeni bir işe yönel*”²⁵ buyurarak zamanın boş olmayacağını ve her an ve her durumda bir şeyler yapanları övmektedir.²⁶

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu insan için aklını doğru kullanmayı da gerekli kılar. Allah (cc.) verdiği aklı kullanmayı ister,²⁷ aklını kullanmayanları da pislik içinde bırakacağını bildiriyor.²⁸ İnsan aklını kullanarak bilgisini artırmalı, analiz yapmalı, planlama yapmalı ve strateji üretmelidir. Bütün bunlarla kişisel olarak gelişebilir, toplumsal anlamda da ilerleme sağlayabilir.

2.3.1. Mümkün Olan En İyi Nedir?

İnsan birçok nimet ve yetenekle donatılmıştır. Bunların sonucunda birçok şey yapabilecek imkânlarla kavuşmuştur. Yapabileceği birçok iş içerisinde hangisini yapacağını kendi tercihiyle belirlenir. (Burada mevzu ettiğimiz yapılacak şeyler iyi şeylerdir.) İşte burada bu tercihi yaparken hangi kıstaslara göre yapacağı kendisi için de insanlık için de önemlidir. Bu kıstas; insanın yapabilecekleri arasından en iyiyi yapmasıdır. Böylece hem kendi gelişiminde hem de toplumun ilerleyişinde üzerine düşeni yapmış olacak. Öte yandan da kendisine verilen nimetlerin şükrünü de eda etmiş olacaktır. Ahirete dönük olarak ise Rabbinin rızasını kazanacak ve cennetle ödüllendirilecektir.

İnsan mümkün olan en iyiyi yapmak için gerekli donanıma sahip olsa da diğer yandan kendisini bundan engelleyecek zaafı da vardır. Bunların başında şeytan, nefsi ve şeytanın yandaşları gelir. Bu konuda insanın en büyük düşmanı ise rahat yaşam arzusunun onu düşüreceği atalettir. İnsanın bir işi yaptığında ne kazanacağını yapmadığında ise ne kaybedeceğini biliyorsa, neyi nasıl yapması gerektiğini biliyorsa ve yapmak için gücü ve zamanı varsa ama yine de yapmıyorsa bunun adı atalettir.²⁹ Bu zafiyete karşı mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunun bir şuura dönüşmesine ihtiyaç vardır.

2.3.2. Mümkün Olan En İyi İle Mükemmeliyetçilik Arasındaki Fark Nedir?

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu ile mükemmeliyetçilik ilk bakışta aynı gibi gözükebilir. Fakat ikisi arasında ciddi farklar vardır. Mükemmeliyetçilik, kişinin her şeyin en iyisini yapmasını hedefleyen bir düşünce biçimi ve mükemmel olma çabasıdır.³⁰ Bu düşünceye

---

²⁵ el-İnşirah:94/7.

²⁶ Ali imran:3/191.

²⁷ el-Enbiya:21/10.

²⁸ Yunus:10/100.

²⁹ M. Sekman (2009). *Kişisel ataleti Yenmek (24. Baskı)*, Alfa Yayınları, İstanbul, 4.

³⁰ H. Eravşar (2021). *Mükemmeliyetçilik*, İksad Yayınevi, Ankara, 12.

sahip insanlar en iyisini yapamadıklarında huzursuz olurlar.³¹ En iyisini yapamayacaklarını düşündüklerinde hiçbir şey yapmamayı tercih ederler.³² Oysaki herkes aynı yeteneklere ve imkânlarla sahip değildir. Bu durumda herkesin en iyiyi yapması mümkün değildir. Mükemmeliyetçilik ile mümkün olan en iyiyi yapmak arasındaki en büyük farklardan biri budur. Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğu nimet-sorumluluk dengesine göre şekillenirken, mükemmeliyetçilik düşüncesi herkesten hep en iyisini bekler.

Mümkün olan en iyiyi yapma anlayışı ile mükemmeliyetçiliğin arasındaki bir diğer fark da başarı kıstasıdır. Mümkün olan en iyiyi yapma anlayışının başarı kıstası irade ve azimdir. Yani bir işi yapma konusunda, yapılması gereken en iyi ve en önemli iş hangisi ise onu yapmaya iradesi ile karar veren ve azmini sonuna kadar kullanarak elinden gelen gayretin tamamını ortaya koyan kişi yüzde yüz başarılıdır. Mükemmeliyetçilik düşüncesinin başarı kıstası ise sonuçtur. Sonuç en iyisi ise başarılı kabul edilir. En iyisi değilse en iyi sonuca göre hep başarısızdır.

2.3.3. Mümkün Olan En İyiyi Yapma Sorumluluğu ve İhsan

İhsan; “Güzel olmak” anlamındaki “Hüsn” kökünden türeyen bir kavramdır. “İyilikte bulunmak” ve “ işini güzelce yapmak” anlamına gelir. Kur’an-ı Kerim de “*O (Allah) ki, yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır.* (es-Secde:32/7) ayetinde ikinci anlamda kullanılmıştır. Bizim konumuzla da “işini güzelce yapmak” anlamı üzerinden alakalıdır. İhsan, Müslümana yaptığı işi en güzel şekilde yapması gerektiğini öğreten bir bilinçtir. Meşhur Cibril hadisinde de Cebrail’in (a.s.) Hz. Peygambere yönelttiği; “İhsan nedir?” sorusuna; “Allah’ı görüyormuş gibi ibadet etmendir. Zira her ne kadar sen O’nu görmüyorsan da o seni görmektedir”³³ şeklinde cevap vermiştir. Bu cevap ise ibadetin mümkün olan en iyi şekilde yerine getirilmesini ortaya koymaktadır. “Mümkün olan en iyiyi yapma” bilinci ile “ihsan” şuuru birbirini tamamlayan iki bilinçtir. İhsan, “nasıl yapmalı” sorusuna “en iyi şekilde” cevabıdır. Mümkün olan en iyiyi yapmak ise “neyi yapmalı” sorusuna “mümkün olanın en iyisini” cevabıdır. Dolayısıyla; insanın ve insanlığın her yönden gelişmesi ve ilerlemesi hedefine ulaşılabilme için bu iki bilincin bir arada bulunması ve beraberce kullanılması gerekmektedir.

2.3.4. Mümkün Olan En İyiyi Yapma Sorumluluğunun Sonuçları

Mümkün olan en iyiyi yapma sorumluluğunun dünyada ve ahirette olmak üzere iki yönlü sonuçları vardır. Dünya hayatı için bu sorumluluğun sonuçlarını ele aldığımızda hem kişisel hayatın hem de toplumsal hayatın üzerinde büyük etkileri vardır. Kişisel hayatın üzerinde bireyin her yönden gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlamak gibi etkisi olur. Bu durum

---

³¹ Age. 25.

³² Age. 24.

³³ Buhârî, İman 1; Müslim, İman 1.

kişinin nitelikli, donanımlı ve huzurlu bir birey olmasına katkı sağlar. Toplum bu sorumluluğa sahip bir anlayış ortaya koyarsa o toplumun da gelişmesine ve ilerlemesine katkı sağlar. Toplumun bu sorumluluğa sahip nitelikli, donanımlı ve huzurlu bireylerden oluşması zaten otomatik olarak toplumun gelişmesi ve ilerlemesi sonucunu doğurur.

Ahirete yönelik sonuçlarına baktığımızda bu sorumluluğun yerine getirilmesi Rabbimizin verdiği nimetleri gereği gibi kullanılmasını sağladığından Rabbimizin rızasını kazanmaya vesile olur. Bizi cennete götürecek amelleri yapmayı sağlar. Mizanda iyiliklerimizin ağır gelmesini netice verir.

SONUÇ

İnsan gökyüzünün, yeryüzünün ve dağların taşımaktan çekindiği emaneti taşımayı kabul eden bir varlıktır. İnsanı bu özel konumundan dolayı özel nimetlerle donatılmıştır. Özel nimetlere sahip olan insanın özel de sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar kulluk ve halifeliktir. Kulluk insan için bireysel anlamda bir sorumluluktur. Bu sadece rabbine olan sorumluluktur. Halifelik ise hem rabbine, hem kendine, hem diğer insanlara, hem diğer canlılara ve çevreye karşı bir sorumluluktur.

İnsan sahip olduğu nimetlerin gereğini yerine getirmelidir. Çünkü Allah (cc) verdiği nimetlerden hesaba çekecektir. Diğer yandan bu nimetler kendisine sorumluluklarını yerine getirmesi için verilmiştir. Bu sorumlulukları yerine getirmek için nimetlere sahip olmanın yanında bu yoldan kendisini alıkoyacak maniler de vardır. Bu manilere takılmadan sorumluluklarını yerine getirebilmek için gerekli olan ilke; “mümkün olan en iyiyi yapmaktır.”

İslam dünyası ve İslam ümmeti yaklaşık üç asırdır içinde bulunduğu gerilemenin ve yozlaşmanın acılarını ve sıkıntılarını yaşamaktadır. Bu gerileme ve yozlaşma bize birçok acılar ve sıkıntılar yaşatmaya devam ediyor. Üzerimize çöken karanlık bir türlü aydınlanmıyor. Ümmet olarak halimize bakınca da, geçmişiyile övünen ve rahat hayat yaşama arzusuyla her geçen gün tembelleşen bir toplum görüyoruz. İşte, gerek bireysel olsun gerek ümmet olarak olsun içinde bulunduğumuz karanlıktan bizi çıkaracak Kur’an-ı ilke, mevzu bahis olan ayetler ışığında “mümkün olan en iyiyi yapma” sorumluluğudur.

KAYNAKÇA

- Elmalılı M.Hamdi Yazır (2017). Hak Dini Kur’an Dili, Çelik Yayınevi, İstanbul
- Muhammed Esed (9. Baskı,2015). Kur’an Mesajı, (çev. C. Koytak- A. Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul
- Mustafa Çağrıncı(1989). “Ahlak”, TDV İslam Ansiklopedisi
- Kınalızade Ali Efendi. Ahlâki Alai (yay. Haz. H. Algül), tercüman, İstanbul
- Bülent Köseoğlu(2. Baskı/2019). İslamda Güzel Ahlak, DİB. Yayınevi, Ankara
- İbni Miskeveyh, Tezhibül Ahlak (Çev. A. Şener-İ. Kayaoğlu), Büyüyen Ay, İstanbul

Celâlüddin b. Ebî Bekr es-Suyûtî, el-Eşbâh ve'n-Nezâir, (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1403)

Yusuf Karadavi(2007). Öncelikler Fıkhi, İz Yayıncılık, İstanbul, 15.

Mümin Sekman (2009). Kişisel ataleti Yenmek (24. Baskı), Alfa Yayınları, İstanbul

Hakan Eravşar (2021). Mükemmeliyetçilik, İksad Yayınevi, Ankara

Malik bin Enes(1994). Muvatta (Çev:A. M. Büyükçınar vd.), Beyan Yayınları, İstanbul

Ebu'l-Hüseyi Müslimu İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Niysâbüri (1988) Sahihi Müslim ve Tercemesi (Çev: M. Sofuoğlu), İrfan Yayıncılık, İstanbul